

TRASHËGIMIA KULTURORE NË

FO KU S.

TRASHËGIMIA KULTURORE NË SHqipëri

TRASHËGIMIA
KULTURORE NË
FO
KU
S.

BOTIMI I TEKSTEVE BURIMORE
MBI PRAKTIKAT E RUAJTJES DHE
MENAXHIMIT TË TRASHËGIMISË
KULTURORE NË GJUHËN SHQIPE

Titulli: “Trashëgimia Kulturore në Fokus: Botimi i teksteve burimore mbi praktikat e ruajtjes dhe menaxhimit të trashëgimisë kulturore në gjuhën shqipe”

Botimi është mundësuar nga “Trashëgimia Kulturore pa Kufij Shqipëri” (Cultural Heritage without Borders Albania (CHwB Albania) me mbështetjen financiare të Suedisë nëpërmjet Agjencisë Ndërkombëtare për Zhvillim.

Përkthimet nga origjinali: Të ndryshëm referuar në çdo dokument përkatësisht

Redaktoi: Boiken Abazi

Parathënie për botimin nga: Elena Mamani, Lorenc Bejko dhe Boiken Abazi

Koordinoi procesin e përkthimeve dhe publikimit:

Elena Mamani, Regina Vathi, Pezana Rexha

Foto: © Bjori Thana, Regina Vathi

Dizajni: Ina (Hina) Shkëmbi, Joniz Osmanagaj

© CHwB Albania © ICOMOS Albania

Viti i botimit: 2023

196 f.: me foto ; 21 x 21 cm

ISBN: 9789928801081

1.Pasuria kulturore 2.Ruajtja dhe restaurimi 3.Menaxhimi 4.Shqipëri

904 :72 .03(496.5)

Shtëpia Botuese: “Graphic Line-01”

This work is distributed under the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licence, which enables re-users to copy and distribute the material in any medium or format in non-adapted form only, for non-commercial purposes only, and only so long as attribution is given to the creator.

Ky botim publikohet bazuar në licencën nga “Creative Commons BY-NC-ND 4.0”, e cila u mundëson ripërdoruesve të kopjojnë dhe shpërndajnë materialin në çdo mënyrë komunikimi ose format, por vetëm duke mos kryer përshtatje të formës, duke mos e përdorur për qëllime tregtare, si dhe për aq kohë sa i jepet krijuesit atributi përkatës.

KARTA PËR MBROJTJEN DHE MENAXHIMIN E TRASHËGIMISË ARKEOLOGJIKE

Përgatitur nga Komiteti Ndërkombëtar për Menaxhimin e Trashëgimisë Arkeologjike (ICAHM) dhe miratuar nga Asambleja e 9-të e Përgjithshme në Lozanë, në vitin 1990.

ICOMOS

Përkthyer nga: Lorenc Bejko.
Redaktuar nga: Boiken Abazi.

Versioni origjinal ©ICOMOS ©ICAHM. Ky përkthim nuk është përkthim zyrtar ICOMOS-it dhe ICAHM-it. Ky përkthim në gjuhën shqipe botohet me lejen e tyre, por nën përgjegjësinë e vetme të përkthyesit/botuesit.

HYRJE

Është e njohur gjerësisht se dija dhe kuptimi i origjinës dhe zhvillimi i shoqërive njerëzore ka rëndësi themelore për njerëzimin në përcaktimin e rrënjëve të tij kulturore dhe shoqërore.

Trashëgimia arkeologjike përbën dëshminë bazë të veprimtarisë njerëzore në të kaluarën. Për këtë arsye, mbrojtja dhe menaxhimi (administrimi) i duhur i saj është thelbësore për t'u mundësuar arkeologëve dhe shkencëtarëve të tjerë studimin dhe interpretimin e saj në emër dhe për të mirën e brezave të sotëm dhe të ardhshëm.

Mbrojtja e kësaj trashëgimie nuk mund të bazohet vetëm në zbatimin e teknikave arkeologjike. Ajo kërkon një bazë më të gjerë njohurish dhe aftësish profesionale dhe shkencore. Disa elemente të trashëgimisë arkeologjike janë edhe komponentë të strukturave arkitektonike dhe si të tilla duhet të mbrohen në përputhje me kriteret për mbrojtjen e strukturave arkitektonike të parashtruara në Kartën e Venecias për Konservimin dhe Restaurimin e Monumenteve dhe Siteve të vitit 1966. Elemente të tjera të trashëgimisë arkeologjike janë pjesë përbërëse e traditave "të gjalla" (ekzistuese) të popullsisë indigjene, dhe për site dhe monumente të tilla është thelbësore pjesëmarrja e grupeve kulturore lokale në mbrojtjen dhe ruajtjen e tyre.

Për këto arsye dhe të tjera, mbrojtja e trashëgimisë arkeologjike duhet të mbështetet në bashkëpunimin e frytshëm të profesionistëve nga shumë disiplina. Ajo kërkon gjithashtu bashkëpunimin e autoriteteve qeverisëse me hulumtuesit akademikë, ndërmarrjet private apo shtetërore dhe publikun e gjerë. Kështu që kjo kartë shtron parimet lidhur me aspekte të ndryshme të menaxhimit (administrimit) të trashëgimisë arkeologjike. Këto parime përfshijnë përgjegjësitë e autoriteteve publike dhe ligjvënësve, ato të lidhura me zbatimin profesional të proceseve të inventarizimit, vrojtimit, gjurmimit, dokumentimit, kërkimit, mirëmbajtjes, konservimit, ruajtjes, rindërtimit, informimit, prezantimit, qasjes dhe përdorimit publik të trashëgimisë dhe kualifikimit të profesionistëve që përfshihen në mbrojtjen e trashëgimisë arkeologjike.

Karta frymëzohet nga suksesi i Kartës së Venecias si udhëzues dhe burim idesh për politika dhe praktika të organeve qeveritare si dhe të studiuesve dhe profesionistëve.

Karta duhet të pasqyrojë parimet dhe udhëzimet më thelbësore me vlefshmëri globale. Për këtë arsye ajo nuk mund të marrë parasysht problemet dhe mundësitë e rajoneve apo vendeve të veçanta. Në lidhje me këto nevoja, karta duhet të mbështetet në nivel vendor apo kombëtar nga parime dhe udhëzime shtesë.

PËRKUFIZIM DHE HYRJE

NENI 1

"Trashëgimia arkeologjike" është ajo pjesë e trashëgimisë materiale për të cilën metodat arkeologjike japin informacion parësor. Ajo përfshin të gjitha gjurmët e ekzistencës së njeriut dhe përbëhet nga vende që lidhen me të gjitha manifestimet e veprimtarisë njerëzore, struktura të braktitura dhe mbetje të të gjitha llojeve (duke përfshirë site nëntokësore dhe nënujore), së bashku me të gjithë materialin kulturor të luajtshëm që lidhet me to.

POLITIKAT E INTEGRUARA TË MBROJTJES

NENI 2

Trashëgimia arkeologjike është një burim kulturor i brishtë dhe i pa rinovueshëm. Për këtë arsye, përdorimi i tokës duhet të kontrollohet dhe zhvillohet në mënyrë që të minimizohet shkatërrimi i trashëgimisë arkeologjike. Politikat për mbrojtjen e trashëgimisë arkeologjike duhet të jenë pjesë e integruar e politikave që kanë të bëjnë me përdorimin e tokës, zhvillimin dhe planifikimin, sikurse edhe të politikave kulturore, mjedisore dhe arsimore. Politikat për mbrojtjen e trashëgimisë arkeologjike duhet të rishikohen vazhdimisht, në mënyrë që të jenë të përditësuara. Pjesë e këtyre politikave duhet të jetë edhe krijimi i zonave të mbrojtura arkeologjike.

Mbrojtja e trashëgimisë arkeologjike duhet të integrohet në politikat e planifikimit në nivel ndërkombëtar, kombëtar, rajonal dhe vendor.

Pjesëmarrja aktive e publikut të gjerë duhet të jetë pjesë e politikave për mbrojtjen e trashëgimisë arkeologjike. Kjo është thelbësore veçanërisht aty ku bëhet fjalë për trashëgiminë e popujve indigjenë. Pjesëmarrja duhet të bazohet te qasja në njohuritë e nevojshme për vendimarrje. Prandaj, ofrimi i informacionit për publikun e gjerë është një element i rëndësishëm i mbrojtjes së integruar.

LEGJISLACIONI DHE EKONOMIA

NENI 3

Mbrojtja e trashëgimisë arkeologjike duhet të konsiderohet si një detyrim moral për të gjithë njerëzit; ajo është gjithashtu një përgjegjësi publike kolektive. Ky detyrim duhet të reflektohet në legjislacionin përkatës dhe në sigurimin e fondeve të nevojshme për programet mbështetëse të domosdoshme për menaxhimin efektiv të trashëgimisë.

Trashëgimia arkeologjike është e përbashkët për të gjithë shoqërinë njerëzore, dhe prandaj siguri i fondeve të përshtatshme në dispozicion të mbrojtjes së saj duhet të jetë detyrë e çdo vendi (shteti).

Legjislacioni duhet të ofrojë mbrojtje për trashëgiminë arkeologjike në mënyrë të përshtatshme me nevojat, historinë dhe traditat e çdo vendi dhe rajoni, duke plotësuar nevojat për mbrojtje "in situ" dhe për punë kërkimore.

Legjislacioni duhet të bazohet në konceptin e trashëgimisë arkeologjike si trashëgimi i gjithë njerëzimit apo grupeve të popujve, dhe të mos kufizohet të një person apo komb i caktuar.

Legjislacioni duhet të ndalojë shkatërrimin, degradimin ose tjetërsimin nëpërmjet ndryshimeve të një siti ose monumenti arkeologjik, apo të mjedisit të tyre rrethues, pa miratimin e autoriteteve përkatëse arkeologjike.

Legjislacioni në parim duhet të kërkojë hulumtim dhe dokumentim të plotë arkeologjik në rastet kur autorizohet shkatërrimi i trashëgimisë arkeologjike.

Legjislacioni duhet të kërkojë dhe të parashikojë mirëmbajtjen, menaxhimin dhe ruajtjen e duhur të trashëgimisë arkeologjike. Duhet të parashikohen masa ndëshkuese ligjore që janë të përshtatshme për rastet e shkeljeve të legjislacionit të trashëgimisë arkeologjike.

Nëse legjislacioni u siguron mbrojtje vetëm atyre elementeve të trashëgimisë arkeologjike të cilat janë përzgjedhur për t'u regjistruar në një inventar me vlerë ligjore, duhet të parashikohet mbrojtja e përkohshme edhe e monumenteve të paregjistruara, ose e atyre që janë zbuluar rishtazi, deri sa të bëhet vlerësimi i tyre arkeologjik.

Projektet zhvillimore përbëjnë një nga kërcënimet më të mëdha fizike për trashëgiminë arkeologjike. Duhet parashikuar në mënyrën e duhur në legjislacion detyrimi

i ndërtuesve për të kryer studimet e ndikimit të projektit mbi trashëgiminë arkeologjike përpara fillimit të zbatimit të projektit, së bashku me parashikimin që shpenzimet për këto studime të përfshihen në kostot e projektit. Duhet sanksionuar në legjislacion edhe parimi se skemat zhvillimore duhet të hartohen në mënyrë të tillë që të minimizohet ndikimi i tyre mbi trashëgiminë arkeologjike.

VROJTIMI ARKEOLOGJIK

NENI 4

Mbrojtja e trashëgimisë arkeologjike duhet të bazohet në njohuri sa më të plota të mundshme në lidhje me shtrirjen dhe natyrën e saj. Rrjedhimisht, vrojtimi i përgjithshëm arkeologjik është një instrument thelbësor në zhvillimin e strategjive për mbrojtjen e trashëgimisë arkeologjike. Për këtë arsye, vrojtimi arkeologjik duhet të jetë një detyrim bazë për mbrojtjen dhe menaxhimin e trashëgimisë arkeologjike.

Në të njëjtën kohë, inventarët përbëjnë bazat e të dhënave të burimeve parësore për studimin dhe kërkimin shkencor. Prandaj, përpilimi i inventarëve duhet të konsiderohet si një proces i vazhdueshëm dhe dinamik. Nga kjo rrjedh se inventarët duhet të përfshijnë informacione të niveleve të ndryshme për nga rëndësia dhe besueshmëria, pasi edhe njohuritë sipërfaqësore mund të përbëjnë një pikënisje për masat mbrojtëse.

HULUMTIMI

NENI 5

Njohuritë arkeologjike bazohen kryesisht në hulumtimin shkencor të trashëgimisë arkeologjike. Hulumtime të tilla përfshijnë një gamë të gjerë metodash, nga teknikat jo-shkatërruese dhe kampionimi, deri te gjurmimi i plotë.

Parimi mbizotërues duhet të jetë që mbledhja e informacionit për trashëgiminë arkeologjike të mos shkatërrojë më shumë dëshmi arkeologjike sesa është e nevojshme për objektivat e mbrojtjes, ose ato të hulumtimit shkencor. Teknikat jo-shkatërruese, vrojtimit ajrore dhe tokësore dhe kampionimi nëpërmjet sondazheve duhet të inkurajohen kudo ku janë të mundura, si dhe të parapëlqehen më shumë sesa gjurmimi tërësor.

Meqenëse gjurmimi nënkupton gjithmonë domosdoshmërinë e bërjes së një përzgjedhjeje të dëshmitë për t'u dokumentuar dhe ruajtur, me koston

e humbjes së informacioneve të tjera dhe ndoshta edhe të shkatërrimit tërësor të monumentit, vendimi për gjermim duhet të merret vetëm pas një shqyrtimi të kujdesshëm.

Gjermimet duhet të kryhen në site dhe monumente të kërcënuara nga zhvillimi, ndryshimi i përdorimit të tokës, plaçkitja ose përkeqësimi natyror.

Në raste të jashtëzakonshme, site të pa rrezikuara mund të gjermohen për të sqaruar probleme kërkimore ose për t'i interpretuar ato në mënyrë më efektive, me qëllim prezantimin e tyre për publikun. Në raste të tilla gjermimi duhet të paraprihet nga një vlerësim i plotë shkencor i domethënies së siti. Gjermimi duhet të jetë i pjesshëm, duke lënë një pjesë të paprekur për kërkime të ardhshme.

Raporti i gjermimit në përputhje me standardet e përcaktuara duhet të vihet në dispozicion të komunitetit shkencor dhe duhet të përfshihet në inventarin përkatës brenda një periudhe të arsyeshme pas përfundimit të gjermimit.

Gjermimet duhet të kryhen në përputhje me parimet e mishëruara në Rekomandimet e UNESCO-s mbi Parimet Ndërkombëtare të Zbatueshme për Gjermimet Arkeologjike, të vitit 1956, dhe me standardet e pranuar profesionale ndërkombëtare dhe kombëtare.

MIRËMBAJTJA DHE KONSERVIMI

NENI 6

Objektivi i përgjithshëm i menaxhimit të trashëgimisë arkeologjike duhet të jetë ruajtja "in situ" e monumenteve dhe siteve, duke përfshirë konservimin dhe përkujdesjen e duhur afatgjatë të të gjithë të dhënave dhe koleksioneve përkatëse etj. Çdo transferim i elementeve të trashëgimisë në vende të tjera përbën shkelje të parimit të ruajtjes së trashëgimisë në kontekstin e saj origjinal. Ky parim thekson nevojën për mirëmbajtjen, ruajtjen dhe menaxhimin e duhur. Ai gjithashtu promovon parimin se trashëgimia arkeologjike nuk duhet të ekspozohet nga gjermimet, ose të lihet e ekspozuar pas gjermimeve, nëse nuk garantohet marrja e masave të duhura për mirëmbajtjen dhe menaxhimin e saj pas gjermimeve.

Përkushtimi dhe pjesëmarrja në nivel lokal duhet të kërkohet dhe inkurajohet në mënyrë aktive si një mjet për promovimin e mirëmbajtjes së trashëgimisë arkeologjike. Ky parim është veçanërisht i rëndësishëm kur bëhet fjalë për trashëgiminë e popujve indigjenë

ose të grupeve kulturore lokale. Në disa raste mund të jetë e përshtatshme t'u besohet popujve indigjenë përgjegjësia për mbrojtjen dhe menaxhimin e siteve dhe monumenteve.

Për shkak të kufizimeve të pashmangshme të burimeve të disponueshme, mirëmbajtja aktive do të duhet të kryhet mbi baza selektive. Për këtë arsye, ajo duhet aplikuar te disa kampione që përfaqësojnë larminë e siteve dhe monumenteve, bazuar në një vlerësim shkencor të domethënies dhe karakterit përfaqësues të tyre, dhe jo të kufizohet në monumentet më të dukshëm dhe më tërheqës nga ana pamore.

Parimet përkatëse të Rekomandimeve të UNESCO-s të vitit 1956 duhet të zbatohen në respekt të mirëmbajtjes dhe konservimit të trashëgimisë arkeologjike.

PREZANTIMI, INFORMIMI, RINDËRTIMI

NENI 7

Prezantimi i trashëgimisë arkeologjike për publikun e gjerë është një metodë thelbësore për promovimin e të kuptuarit të origjinës dhe zhvillimit të shoqërive moderne. Në të njëjtën kohë, ai është edhe mjeti më i rëndësishëm për të nxitur të kuptuarit e nevojës për mbrojtjen e saj.

Prezantimi dhe informimi duhet të konceptohen si një interpretim popullor i gjendjes aktuale të njohurive, dhe për këtë arsye duhet të rishikohen vazhdimisht. Këtu duhen marrë parasysh qasjet e shumanshme në të kuptuarin e së kaluarës.

Rindërtimet kryejnë dy funksione të rëndësishme: hulumtimin eksperimental dhe interpretimin. Megjithatë, ato duhet të kryhen me shumë kujdes, në mënyrë që të shmangin dëmtimet e mundshme të dëshmimeve arkeologjike që kanë mbetur dhe duhet të marrin parasysh dëshmitë nga të gjithë burimet për të arritur autenticitetin. Aty ku është e mundur dhe e përshtatshme, rindërtimet nuk duhet të ngrihen menjëherë mbi rrënojat arkeologjike dhe duhet të jenë të identifikueshme.

KUALIFIKIMET PROFESIONALE

NENI 8

Standardet e larta akademike në shumë disiplina të ndryshme janë thelbësore për menaxhimin e trashëgimisë arkeologjike. Rrjedhimisht, trajnimi i një numri të mjaftueshëm profesionistësh të kualifikuar në fushat përkatëse të ekspertizës duhet të jetë një

objektiv i rëndësishëm i politikave arsimore të çdo vendi. Nevoja për të zhvilluar ekspertizë në shumë fusha të specializuara kërkon bashkëpunim ndërkombëtar. Duhet të krijohen dhe mbahen standarde të larta të formimit dhe sjelljes profesionale.

Objektivi i trajnimit akademik arkeologjik duhet të marrë parasysh prirjen e zhvendosjes së politikave të konservimit nga gërmimi drejt ruajtjes "in situ". Ai duhet të marrë parasysh gjithashtu faktin se studimi i historisë së popujve indigjenë është po aq i rëndësishëm për ruajtjen dhe kuptimin e trashëgimisë arkeologjike sa edhe studimi i monumenteve dhe siteve të spikatura.

Mbrojtja e trashëgimisë arkeologjike është një proces dinamik në zhvillim të vazhdueshëm. Prandaj, profesionistëve që punojnë në këtë fushë duhet t'u lihet në dispozicion kohë e mjaftueshme për përditësimin e njohurive të tyre. Duhet zhvilluar programe trajnimi pasuniversitar me përqëndrim të veçantë në mbrojtjen dhe menaxhimin e trashëgimisë arkeologjike.

BASHKËPUNIMI NDËRKOMBËTAR

NENI 9

Trashëgimia arkeologjike është trashëgimi e përbashkët e gjithë njerëzimit. Për këtë arsye, bashkëpunimi ndërkombëtar është thelbësor në zhvillimin dhe ruajtjen e standardeve të menaxhimit të saj.

Ekziston një nevojë urgjente për të krijuar mekanizma ndërkombëtarë për shkëmbimin e informacionit dhe përvojës mes profesionistëve që merren me menaxhimin e trashëgimisë arkeologjike. Kjo kërkon organizimin e konferencave, seminareve, punëtorive, etj., në nivel global dhe rajonal, si dhe ngritjen e qendrave rajonale për studime pasuniversitare. ICOMOS-i duhet ta promovojë këtë aspekt në planifikimet e tij afatmesme dhe afatgjatë nëpërmjet grupeve të tij të specializuara.

Duhet zhvilluar gjithashtu edhe shkëmbime ndërkombëtare të personelit profesional, si një instrument i rritjes së standardeve të menaxhimit të trashëgimisë arkeologjike.

Nën kujdesin e ICOMOS-it duhen zhvilluar edhe programe të ndihmës teknike në fushën e menaxhimit të trashëgimisë arkeologjike.